

podczas gdy w latach 1939 - 1945 bardziej liczyła się możliwość pracy w konspiracji, niż polityczne zabarwienie danego ugrupowania.

Wiele refleksji budzi też hasło „Niemiecka lista narodowościowa” (ss. 377 - 378). Rzeczowy, konkretny tekst nie mógł uwzględnić powojennych realiów, gdy owa wcale niejednoznaczna w ocenie lista *VD*, ogólnie jednak oceniana negatywnie z moralnego punktu widzenia, stała się przed paroma laty dokumentacją niezwykle pożądaną przez naszych rodaków spragnionych obywatelstwa niemieckiego. *Tempora mutantur...*

Cennym aspektem *Encyklopedii konspiracji wielkopolskiej 1939 - 1945* jest przesunięcie akcentów merytorycznych z silnie dotychczas podkreślanej martyrologii, na działalność konspiracyjną.

Mimo uwzględnienia haseł merytorycznych omawiających m.in. struktury *Gestapo* czy *Abwehr* w Wielkopolsce, w drugim tomie (którego wydanie jest wręcz niezbędne) wskazane byłoby dodanie, choćby skróconych, informacji biograficznych o czołowych funkcjonariuszach tych instytucji. Wówczas cenny zestaw map i schematów dołączonych do książki, można by było uzupełnić o schemat struktur władz okupacyjnych, z poświęceniem szczególnej uwagi tym z nich, które zajmowały się zwalczaniem polskich struktur podziemnych. Podobne uzupełnienia znalazłyby się wtedy również w obszernej bibliografii, a także indeksach, zamykających *Encyklopedię...* Może i dodano by wtedy zestaw choćby podstawowych ilustracji, zdjęć Poznania czasu okupacji, wizerunków czołowych działaczy konspiracyjnych – a także tych, którzy z nimi walczyli. Efektownie, solidnie i starannie wydana książka, mimo dofinansowania przez Komitet Badań Naukowych, Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu oraz Fundację Rozwoju Miasta Poznania, z pewnością była inwestycją kosztowną. Owe ekspensa zapewne zadecydowały też o znacznym ograniczeniu bibliografii dołączonej do poszczególnych haseł. Encyklopedia powinna, jak wspomniano, znaleźć kontynuację, tom uzupełniający i wprowadzający uaktualnienia.

Najnowsza publikacja Instytutu Zachodniego, plon wieloletniego trudu zespołu kierowanego przez Mariana Woźniaka, nie jest opracowaniem bez zarzutu – czego zresztą autorzy są świadomi. Jednak otrzymaliśmy książkę, która wiele spraw ukazuje w zupełnie nowym, znacznie bardziej rzeczowym świetle niż dotychczas. Już dziś można powiedzieć, że jest to wydarzenie naukowe, które z pewnością pozwoli skierować na nowe tory badania nad strukturami Polskiego Państwa Podziemnego w Wielkopolsce i znaleźć trwałe miejsce w polskiej historiografii lat okupacyjnych.

Marek Rezler

Noty

STEFAN GARSZTECKI: *Das Deutschlandbild in der offiziellen, der katholischen und der oppositionellen Publizistik Polens 1970-1989. Feindbild kontra Annäherung*, „Materialien und Studien zur Ostmitteleuropa-Forschung”, Verlag Herder-Institut, Marburg 1997, 310 ss.

Książka Stefana Garszdeckiego stanowi pierwszy tom wydawanej w Marburgu serii „Materiałów i studiów do badań Europy Środkowej i Wschodniej”, która służyć ma – według zamierzeń przedstawionych w przedmowie – intensyfikacji wymiany naukowej w dziedzinie badań tego ulegającego dynamicznym przemianom regionu naszego kontynentu.

Obrany przez autora temat wymagał ogromu pracy związanej ze zgrupowaniem i usystematyzowaniem źródeł. Jak wynika z obszernej bibliografii, kwerenda odbywała się głównie w zasobach bibliotek Bonn (Uniwersytet, *Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik*), Kolonii,

Bremy oraz Poznania (Biblioteki UAM, Raczyńskich oraz Instytutu Zachodniego). W jej wyniku powstała praca nie tylko o obrazie Niemiec w polskiej publicystyce, ale i o realiach omawianego okresu dziejów najnowszych Polski, co z punktu widzenia niemieckiego czytelnika stanowi o jej wysokich walorach poznawczych.

Po sformułowanym we wprowadzeniu problemie badawczym oraz uwagach metodologicznych i informacjach o stanie badań oraz wykorzystanych materiałach źródłowych autor umieścił niezbędny dla niemieckiego odbiorcy rozdział, w którym przedstawił sytuację w Polsce po 1970 r. Uwzględnił w nim zdominowaną przez Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą prasę i partyjną politykę informacyjną, powojenną pozycję Kościoła oraz powstanie i rozwój działalności grup opozycyjnych.

Kolejny spory objętościowo rozdział poświęcony został rozważaniom o pojęciach stereotypu, uprzedzenia, obrazu wroga i wadze tych definicji w badaniu stosunków polsko-niemieckich. Niezwykle pożytecznym uzupełnieniem jest krótki opis dziejów stosunków polsko-niemieckich z punktu widzenia obciążających je wydarzeń. W tej części praca sięga aż do początków polskiej państwowości, poprzez działalność Zakonu Krzyżackiego, epokę rozbiorów aż po wiek XX ze współczesnymi mu problemami narodowościowymi i terytorialnymi, nacjonalizm, przebieg i konsekwencje drugiej wojny światowej oraz ostatnie dekady podziału Europy i Niemiec.

Wreszcie w czwartym, zasadniczym i najobszerniejszym rozdziale autor omawia na przykładach wybranych zagadnień obraz Niemiec w oficjalnej, katolickiej i opozycyjnej publicystyce polskiej od roku 1970 aż do końca epoki realnego socjalizmu i istnienia dwóch państw niemieckich. Imponująca jest liczba źródeł, które wykorzystano przy analizie, choć nasuwa się refleksja, czy przypadkiem nie zostały tu zachwiane proporcje między opisem publicystyki oficjalnej a katolickiej i opozycyjnej. Szczególny niedosyt budzi marginalne w niektórych rozdziałach potraktowanie głosów prasy katolickiej i wypowiedzi przedstawicieli hierarchii kościelnej, która przecież w analizowanym przez Garszteckiego okresie cieszyła się wzrastającą swobodą wypowiedzi. Dysproporcja ta dostrzegalna jest również w zajmującej łącznie 50 stron bibliografii.

Generalnie jednak należy wyrazić uznanie dla ogromu wykonanej przez autora pracy. Ukazał bowiem dzięki temu nie tylko instrumentalizację tematyki niemieckiej na użytek wewnątrzpolitycznych celów, jaka miała miejsce w polskim życiu politycznym i społecznym, nie będąc przy tym domeną wyłącznie partyjnej propagandy. Dowiódł również, jak niebezpiecznie głęboko w świadomości społecznej tkwią stereotypy i uprzedzenia. Ich przełamywanie stanowi najważniejszy po stopniowym usuwaniu asymetrii ekonomicznych problem suwerennych już stosunków polsko-niemieckich. Liczne powstałe po przełomie organizacje i rozwijające się inicjatywy w zakresie m.in. wymiany młodzieżowej, działalność fundacji czy stała współpraca grup i stowarzyszeń to instytucjonalne podstawy działań zmierzających do zmiany wzajemnego postrzegania się Polaków i Niemców. Sama jednak zmiana wymaga wieloletniej pracy, czemu zresztą autor dał wyraz w zakończeniu swego studium.

Natalia Jackowska

JÜRGEN KOCKA, RENATE MAYNTZ (Hrsg.): *Wissenschaft und Wiedervereinigung. Disziplinen im Umbruch*, Akademie Verlag, Berlin 1998, 540 ss.

Udostępnione w obszernym tomie wyniki badań dość licznej grupy badaczy nad stanem *in statu nascendi* wybranych dyscyplin w zjednoczonych Niemczech stanowią wyraz nie skrywanego zainteresowania niemieckiej klasy politycznej, a zwłaszcza elity akademickiej następstwami